

Drava

Slovenske kulturne akcije

Leto XXIII, 6

EL VOCERO DE LA CULTURA ESLOVENA

Junij 1976

cankarjeva beseda

Upajte, koprneče oči! Ne kapljica plemenite krvi, iz čistega srca izlite, ni kanila brez koristi. Korak, pod križem trepetajoč, je namerjen veselju naproti.

Pride ura, ko bodo pogledale proti nebu zakrvavele oči, ko bo vzkljnilo srce od prevelike bolesti: »Elohi, Elohi, lama sabaktani!« Takrat se bo dopolnil čas in duri se bodo odprle.

Šli so in dolga je bila procesija. Vila se je s hriba v hrib, iz doline v dolino. Pod senco te črne procesije, pod senco rdeče halje in svetlih vihrajočih las so čudežno umirala polja, veneli so travniki; doline so se vzdigale, padali so hribi. Bogastvo, iz prekletstva vzklilo, se je vračalo v prokletstvo.

V klanec so šli, zmerom višje; vsa pokrajina je bila pod njimi, jasno razgrnjena kakor na dlani. Pred njimi se je svetila dolga rdeča halja, svetli lasje so goreli v soncu.

»Kam?«

Tujec ni odgovoril. Obzorje je vse vzplamenelo, kakor tretjo uro nad Golgoti; vzplamenel je na nebu križ, ki je segal s silnima rokama od izhoda do zahoda. Tujec pa je stopil na hrib, nagnil je glavo in zakril oči; zakaj velika je bila bridkost v njegovem srcu.

»Ne ozrite se v prokletstvo in trohnobo, vsi vi tisoči in milijoni, ki ste koprneli za menoj! Vsi vi ponižani in užaljeni, vsi vi zaslužnjeni in obremenjeni – in zdaj, ko je naš dan, pojte hozana in aleluja! Iz bičanja in iz križanja, iz sramote in trpljenja je vzrasel naš dan, do nebes se je povzdignil naš križ – pojte mu hozana in aleluja!«

Šli so v svetel dan, ko se je zgrnila globoko za njimi nad Sodomo strašna noč; sodbe noč in obsodbe.

Šli so za njim v zmagoslavje in radost; tisti ponižani in teptani so šli za njim, ki jim je rekel:

»Božje kraljestvo je v vas.«

»za križem«

vetrinj

VETRINJ se je kot trn zagrizel v srce. Tako na globoko se je bil zagrizel, da ga ne leta ne menjave časov več ne izderó. Kljuje in peče, pokoja ne da. Mnogi ga duše s pozabljenjem. Pozabiti ga ne morejo. Spet in spet in spet se spovrača v preživeli rod, v tisto na tuji prod odvrženo ostalino brodolomcev, ki nas je bil majske vihar 1945 razmetal po planetu.

Doma – mislim doma za Karavankami in Julijevci – so za Vetrinj onemeli. O Vetrinju ne govorijo. O njem se ne premišlja. Vetrinj ne hodi več v spomin. Vetrinj je pozabljen. Navzven in naglas pozabljen. Še bolj kot turške vojske pozabljen. Novi rod, ki sta mu tehnokracija, hiter in dober zaslužek, avto, vikend, pa kar še tega je, prvi in poslednji cilj, o Vetrinju ne ve nič. Ne more vedeti. Ne more, ker mu nihče ne govori o njem. Ne sme vedeti. Iz strahu. Kajti na Slovenskem je zdaj strah prvi in poslednji gospod.

VETRINJ je grenek, boleč mejnik v slovenski povesti. Za vse čase. Sramoten madež, ki visi na naših analih. Zaradi perfidne izdaje tujca, ki smo mu naivni zaupali, verjeli. Še bolj pa zaradi maščevanja slučajnega zmagovalca, ki je z naperjeno hitrostrelo in mitraljezom vdrl v živinske vozove na Podroščici in v Pliberku, kamor je albionska demokracija strpala nad starim dravskim mostom razoroženo in razočarano, v boju nikoli zmagano domobransko vojsko.

Junijski spomin bo vsaj za našo generacijo do konca let spomin pelina. Zatajenih solzá. Zadušene kletve. Jecljajoče molitve žalostnega venca. Razočaranja. Prevare. Začetek poti na Kalvarijo. Prva postaja. Steza, ki okrvavljena vodi skozi Teharje in Kočevje in Škofjo Loko in šentvid v zagorske in trboveljske in hrastniške ride in jaške, v skrivnostno mrakobni Rog, pod poljanski Lubnik, pod Toško čelo, v Brezarjevo brezno... Na začetku je Vetrinj. Slovenski Getzemani.

Vse, kar je po Vetrinju, je smrt. Kajti obsodba je bila izrečena v Vetrinju. V trenutku, ko so se vzpeli na albionske tovornjake. V upanju, ki se je ob tistem poljskem znamenju starih časov, tam ob dravskem ovinku spreverglo v spoznanje. V poslednje spoznanje. V spoznanje smrti.

DRAVA je siva. Teče počasi. Iz zasvinčenega neba curlja v drobnih, pekočih kapljah. Koroški oktober z meglo in vlažnim mrazom se je potegnil od Pliberka na Vetrinj. Od Borovelj sem se na celovški breg odgrinjajo žalostne serpentine. Starega mostu, ki je bil v upanje tisočem in tisočem v tistih majske dni, ni več. Niže doli je nov most. Zadosti blizu, da slutiš starega, ki je omahnil, kot so omahnili tisoči in deset tisoči, ki so šli čezenj. V serpentinah nekje je jasa, kamor so odlagali orožje. Na ukaz iz Albiona. Ki so mu verjeli. Not negodno otroče verjame starejšemu bratu.

VETRINJ je dolgo polje. Prazno. Majske trave ni več. Na desni se ponujajo visoke hiše. Goljav so spremenili v naselje. Šola, kjer je bila menda komanda ali kaj, kjer se je odločilo tisto o izdaji in predaji, kot so pač veleli od zgoraj, še stoji. Na levo gor proti zelenkasti, od jeseni že skoraj ogoljeni vzpetini, je prazna, ljubeča jasa. Pred vetrovi in viharjem jo čuvajo breze. Kot majcen otrok sredi mrke mrtvaškosti. Tam na tistem dolgem, v grajski ribnik hitečem prostoru, ki se je maja 1945 posejal s šotori, z živino, z vozmi, z otroki, ženami in možmi, z dekleti in s fanti, z vojaki (razoroženimi, kot da so premagani, čeprav nihče ni prav verjel v poraz). Na tisti jasi – dobro se spominjam – je stalo petnajst šotorov. Mlada četa, ki si je risala pot – na Laško, pod južno sonce. Zdaj je tista jasa prazna. Če zamižim, še uzrem šotore. Ko odprem oči, spoznam, da je bil spomin.

Vetrinj je zdaj tišina. Svetu odmaknjen kraj. Skoraj pozabljen. Kdo naj se zmisli nanj. Kostanji na gornjem koncu so orumeneli. Po orjaških deblih polzi dež. Solze? Čigave? Zakaj solzé? Po tolikih desetih letih solzé? Ne, solzé so se osušile. Dež na kostanjih ni iz solzá. Dež ne ve za srce.

Samostan na gornjem koncu sameva. In razpada. Počasi. A razpada. Menihov, ki so njega dni pisali debele knjige karantanskih svobodnosti, ni več. Starodavna cerkev, ki je še videla slovenske vojvode, je prazna. Kot zapuščenca. Na desni, prav blizu ob glavnem oltarju, je kamnit, v steno vzdian epitaf. Po latinsko znani tujcu in domačinu sodbo, obsodbo in pokol slovenskih vojščakov iz maja 1945. Nič drugega. Kako bridko malo besed za toliko tisočev v neznana brezna pahnjjenih življenj...

PO grajskem ribniku se vozijo pisane gosi. Mrakobna romantika v tistem oblizu. Če bi ne bilo krvi v spominu. Trna v srcu. Pekoče rane v duši.

VETRINJ se ovija v večer. Nejasne luči se oglašajo od blizu in od daleč. Žolte, tudi narahlo krvave so. Dež ne jenja. Tla so spolzka. Zrak diši po oktobrski jeseni. Karavanke v nejasni dalji so obeljene s prvim snegom. Pesmi ni. Tudi vriska ne. Še šepeta ne. Ne strumnih, rezkih povelj. Ne prahu, ki v megličast čad zavija to-vornjak z domobranci, kadar se izpred šole odmakne na poslednjo pot. Ni več klicev. Ne mahanja z robcii. Ne solzá. Pridušenih sprva. Krvavečih, vpijočih do ne-ba, ko se je razvedelo... En sam krik ujamem v spo-minu. Angleški major stoji pred šolo, pred vrsto to-vornjakov. Zamahne z roko in jedko iztisne iz mrzlih ust: »Let go!«

Let go...

Vetrinj je sam. Samoten. Pozabljen za ves svet. Zazna-vek na redkih zemljevidih. Z nemškim imenom. Prva postaja od štirinajstih. V križevem potu tistih majskih

in junijskih dni, ko se je osvobojena Evropa opijanja-la v navidezni zmagi. Ko se je v zvoke zmagovitih sre-brnih fanfar od daleč nekje oglasil slovenski Dies irae...

Let go!

Tiščim si ušesa, da bi ne slišal. A v tistem udari v spo-min po slovensko:

TAKRAT so v naših krajih pobili polovico poštenih ljudi, druga polovica pa je pobegnila. Kar je ostalo, je smrdljiva drhal.

Je mar Cankar, ko je tako vzkliknil z Jermanom, slu-ti tisto grozo krvavih majskih in junijskih dni iz po-mladi 1945?

VETRINJ, bolečina. Kdo te preboli?

nikolaj jeločnik

Iz POPOTNE KRONIKE, Vetrinj, 16. oktobra 1975

za junijski spomin

branko rozman: ne vem, zakaj se jih spominjam...

Leta 1957 je redni ustvarjalni član Slovenske kulturne akcije pesnik in dramatik BRANKO ROZMAN na povabilo Gledališkega odseka napisal sodobni misterij »ROKA ZA STENO«, ki so ga članice in čla-ni odseka aprila istega leta v krstni predstavi uprizorili v prisotnosti pokojnega ljubljanskega škofa-begunca dr. Gregorija Rožmana, ob vladikinem drugem obisku slovenske begunske srenje v Argentini. Ne besedilo misterija, ne besedilo poznejših obeh Rozmanovih dram »Človek, ki je ubil Boga« (1959) in »Obsodili so Kristusa« (1962), ki ju je tudi uprizoril Gledališki odsek SKA v krstnih predstavah, do danes še ni doživelo objave v slovenskem tisku. Za junijski spomin na pobito Slovensko domobran-sko vojsko predstavljamo bravcem odlomek iz misterija »Roka za steno«: pričevanje domobranca, ki so ga z drugimi tisoči odstrelili v brezno, pa se je po čudežu rešil – za pomnik živim in svetu.

F A N T :

Ne vem pravzaprav, kje bi začel in kako, da bi ne bilo videti preveč nerodno. Hotel sem vse skupaj pozabiti, pa nisem mogel. Pri tistih ploščah se je začelo, se pra-vi, znova začelo.

Tisti večer sem prišel domov kakor vsak dan. Čakal me je zavoj. Iz Amerike je, sem takoj uganil po znam-kah. Prerezal sem vrstico, odvil papir in našel v njem dve gramofonski plošči. Še danes ne vem, kdo ju je poslal. Zakaj ju nisem vrgel takoj ob tla? Položil sem ju na gramofon in od tistega trenutka ne morem več spati. Nimam miru, rad bi se pogovoril, a tukajšnjih ljudi moje pripovedovanje ne zanima.

Saj ni bilo na ploščah nič posebnega, veste: štiri do-mobranske pesmi so bile, na vsaki plošči dve. Jaz sem poslušal samo eno, samo začetek ene. Nič posebnega? Zame je bilo nekaj, nekaj, kar ni mogoče izraziti. Raz-bil sem tisti plošči v prah; a spati kljub temu nisem mogel. Že naslednji dan sem jih sam naročil iz Ame-rike.

Kako naj vam povem? Tista pesem zame ni bila samo tista pesem. Ko sem jo slišal, so se začele risati pred menoj ploskve in črte: kmečka soba, ogromna zelena peč in klop okrog nje... in na klopi poročnik Matjaž in borci Jan, Jernej, Blaž, Matija in Nace.

»Čez hrib moramo, v patrolo,« je razlagal poročnik Matjaž. »Še nocoj. Je nevarno, prav zato sem vas iz-bral. Vem, da boste šli.«

Fantom je ponos žarel v očeh. In so šli. Nazaj ni bilo nobenega.

Potem je zrasla pred menoj visoka bela stena, vsa z bršljanom pokrita. Nagonsko sem se ozrl kvišku in prepoznal sem v luninem svitu tisto okence z železnimi križi. »Zbogom, pa kmalu se vrni!« Spustila mi je po steni vejico rožmarina. Čutil sem, da je jokala, pa tudi pred mano se je slika v solzah zamazala. Tudi ona je odšla, odkoder ni več vrnitve...

Potem je vse postalo rdeče: ognji, šotori, vozovi – večeri v Vetrinju. In spet od daleč ta pesem z gramo-fonske plošče, prav ta pesem. Hotela je vstati nasled-nja slika, že sem prepoznal obrise, tedaj me je vrglo s stola. Divje sem zagrabil ploščo z obema rokama in jo z vso silo treščil ob tla. V sosednji sobi so čuli ropot in domača hči je s strahom potrkala na vrata, kaj je.

»Nič,« sem odgovoril mirno, čeprav je v meni vrelo, kot da sem nekoga ubil...

Da, tam sem ostal, pri tisti podobi. Nisem je hotel, ni-sem maral več podob in mislil sem, da jim bom prepre-čil pot v domišljijo, pa jim je nisem.

Veste, jaz sem v Čilu že od osemindesetega leta. Sedaj sem tu pri vas na počitnicah. Umaknil sem se našim ljudem, začeti sem hotel drugo življenje, novo, brez temnih misli. Zabisati, pozabiti sem hotel na to, kar je izginilo v čas. Ne vem, če poznate naše ljudi tu-kaj. Nekaj jih je že od prej, drugi smo od tega časa sem. Skoraj vsi so si postavili hiše. Jaz stanujem pri tujih ljudeh. Špansko že dobro tolčemo in tudi tukajš-nje navade nam prehajajo v meso in kri. Še nekaj let, tako pravijo, pa bomo bolj čilenci kot Slovenci. Naši otroci govore prav lepo španščino, slovenske besede jim že ne tečejo gladko. Med seboj otroci sploh samo špansko govore. Slej ko prej mora od tega priti, tako se tolažimo. Pravzaprav prej jaz tega niti vedel nisem, kako se imajo Slovenci tukaj. Po tistem s ploščami sem začel zahajati mednje. Takrat sem šele spoznal, kar se mi ni zdelo prej niti popolnoma prav, pa tudi ne popolnoma napak. Začel sem si dopisovati s prijateljem iz Čil, s sosedom iz Kanade, in poslal sem prvi paket materi domov. Prijatelj mi je v svojem pismu povedal o naših ljudeh isto, kar sem občutil tukaj; iz Kanade isto; od doma tudi žalostno, čeprav drugače. Oprostite, da govorim o drugih. Ni bil to moj namen.

To sem hotel reči, da mi je z novicami od drugod postajalo breme težje in dolg večji. Vedno bolj sem čutil, da sem izdal nekoga, da sem izdal tiste, ne, proč, proč obrazi, proč, ne glejte me, jaz sem izdajalec, vaš izdajalec...

Veste, jaz sem... Ne, ne, tisto, o tistem prizoru, o tistih prizorih. Da, takrat, veste, ko sem razbil plošči, sem jih razbil zaradi predstav, ki so hotele slediti.

Veste, takrat na tistih angleških kamionih skozi Ko-roško nam je šlo vsem na smeh. Seveda, obetalo se nam je modro italijansko nebo, slamni klobuki, čokola-da, pesem in ljubezen. In potem zbiranje vojske in udar čez mejo. »Jaz 'mam pa konj'ča belega...« smo peli in potem še in še, da smo imeli grla čisto suha. Vse je bilo veselo in razpoloženo do tam... tam do tistega ovinka. – Ne tja, ampak tja!... Oči vseh so postale steklene, prazne, potem so se do vrha napolnile s strahom, s trepetom, spoznanjem...

S spoznanjem. Najhujši je bil trenutek spoznanja. Krvavi pot je tekel le nekaj sekund. Potem je zavladal mir, spokojni mir kakor slovo od vsega.

Mogoče je bila ta predstava težja kakor poznejša. Zaradi te sem razbil plošči, ne zaradi tiste, ki je sledila. Ta podoba mi ne da spati. Točno vidim tiste obraze, gumbe lahko preštejem tovarišem, vezalke razločim na njihovih čevljih.

Kadar se ta izgubi v meglo, vidim zadnjo, bridkejšo, a to je že takorekoč po smrti. Obsodba je bila izrečena in izvršena s spoznanjem. Potem so prišle le še formalnosti. Vidim jih, slišim jih. Vse je rdeče, rdeče... Kupi živega in mrtvega mesa, vroča telesa, razlihte oči... Z enega konca doni mogočen glas: Dies illa, dies irae... Na drugem vpije nekdo: Moj Bog, žal mi

je, žal mi je... Tu spodaj pod menoj se vije telo in stoka nerazumljive besede... To so bile tiste ure, ko se je nebo stemnilo in je rimski stotnik spoznal njegovo nedolžnost. V znamenju krvi, odrešilne krvi.

Da sem se edini od tistih rešil, o tem že veste. Po visoki bukvi, ki je ob miniranju padla do mene, sem našel pot iz jame.

Tako. Vse drugo je brez pomena. To je že čas po smrti. Ne bodite hudi, da vas trapim s spomini. A mislil sem, ne zamerite mi, sem mislil, da mogoče le niso samo spomini to. Tista kri, veste, tista telesa, ne vem, vsako tisto telo le ni bilo samo preteklost.

Ne vem, zakaj se jih spominjam, kadar slišim naše otroke med seboj špansko govoriti...

iz slovenske kulturne akcije

Tretji kulturni večer 23. sezone pri Kulturni akciji bo v soboto, 3. julija 1976, ob osmih, v gornji dvorani Slovenske hiše v Buenos Airesu. SPOMINE NA SREČKA KOSOVLA ob 50-letnici pesnikove smrti bo obujal njegov literarni sodrug dr. Tine Debeljak.

PLURALIZEM V CERKVI je naslov predavanja, ki ga bo v okviru teološkega odseka Kulturne akcije imel na 4. kulturnem večeru njegov vodja dr. Mirko Gogala. (Datum večera bo pravočasno javljen v Oznanilu in Sv. Sloveniji.)

Predavatelja, ki je znan po vestni in temeljiti študijski pripravi vrste razpravljanj, ki jih je v zadnjih letih imel pri Kulturni akciji (vsa so bila pozneje natisnjena tudi v Meddobju), smo posebej naprosili za nekaj uvodnih misli v razpravljanje o izredno aktualni temi. Poslal nam jih je zapisane:

Uvodoma bo skušal pojasniti, kaj pluralizem je in kakšna je razlika med pravim in napačnim pluralizmom. S tem bo obravnaval eno najbolj perečih pa zanimivih vprašanj, ki so se pojavila v pokoncilski dobi. Saj je vprašanje pluralizma v Cerkvi v neposredni notranji zvezi s težko versko

krizo, ki jo preživlja sodobna Cerkev. Ta kriza pa ima korenine, ki so globoko zasidrane v krizi civilizacije, v katero je zašla današnja družba.

Zato je razumljivo – pojasnjuje dr. Gogala, – da se papež Pavel VI. že dolga leta v svojih govorih spet in spet vrača na vprašanje pluralizma. Isto velja tudi za mnoge škofe. Mednarodna teološka komisija je več let študirala to vprašanje. Slednjič je objavila dokument v 15. točkah o teološkem pluralizmu. Teolog J. Ratzinger je kot glavni avtor tega dokumenta pozneje prispeval še obširen komentar.

Vprašanje pluralizma pa se tudi po objavi omenjenega dokumenta (leta 1972) odvija naprej. Razvoj je posebno očit na ravni psihosociologije in filozofije. Kaže nam, kako zelo je versko pluralistično gibanje zakoreninjeno zlasti v krizi sodobne filozofije. A prav ta razvoj nam omogoča, da jasneje vrednotimo pojav pluralizma v Cerkvi. Predavanje bo skušalo prikazati vprašanje pluralizma prav v teh njegovih aktualnih vidikih.

KRONIKO o prvih treh letošnjih kulturnih večerih homo objavili v julijskem Glasu.

martin heidegger

26. maja letos je v svojem rojstnem kraju Messkirch (Baden-Württemberg) umrl nemški filozof MARTIN HEIDEGGER. Luč sveta je mož, ki je tako odločilno posegel s svojimi tezami v evropsko filozofijo naših dni, zagledal 26. septembra 1889. Zadnja leta se je docela umaknil svetu. Ukvarjal se je z dokončno redakcijo svojih zbranih del.

Martin Heidegger je nedvomno med največjimi liki sodobne nemške in zapadne filozofije. Morda bi pritrtili kronistu, ki je ob njegovi smrti zapisal, da „je bil v sodobnem po tehnokraciji in pozitivizmu obsedenem svetu poslednji v polno zavesten metafizik, prepričan, da je vrhunsko vprašanje, ki ga zastavlja filozofska dejavnost, prej in posledje zaobseženo v dvojnem zastavku: Kaj je človek? – in pa: Kaj je bit?“

Heideggerjevo življenje ni bilo – razen prav bežnega sija v prvih hitlerskih letih – prav nič manj sivkasto odrinjeno, kot je bilo odrinjeno življenje drugih nemških vseučiliških profesorjev, ki so se bili že kar nekako po reku zamejili s katedro, študijem in pisanjem. Saj se skoraj vse življenje ni odmaknil svojemu Črnemu gozdu, kjer se je rodil, kjer je rastel, kjer je zdaj v tišini ugasnil, potem ko je tik pred smrtjo še naročil domačim, naj njegovo smrt oznanijo šele po pogrebu...

Bil je sin katoliške družine. Za mladih nog je bil celo v jezuitskem noviciatu, kjer se je zaglabljal v srednjeveško teologijo in filozofijo. Vendar je v svojem poznejšem miselnem razglabljanju in spisih Bogu odmeril kaj skromen, skoraj nezaznaven prostor. Doštudiral je v Friburgu s tezo o Duns Scottu. Modroslovje je v glavnem študiral pri Heinrichu Rickertu, predvsem pa pri Edmundu Husserlu, zagovorniku fenomenologije. Po pomoč za svojskost lastne filozofske smeri pa se je zatekel v takratno nemško polpreteklost k Nietzscheju, k danskemu mislecu Kierkegaardu, pa še dlje k predsokratskim modrecem, ki so spočetniki grškega miselnega pogleda na svet. Na vse naštetete se oslanja pri gradnji lastne filozofske poti in misli.

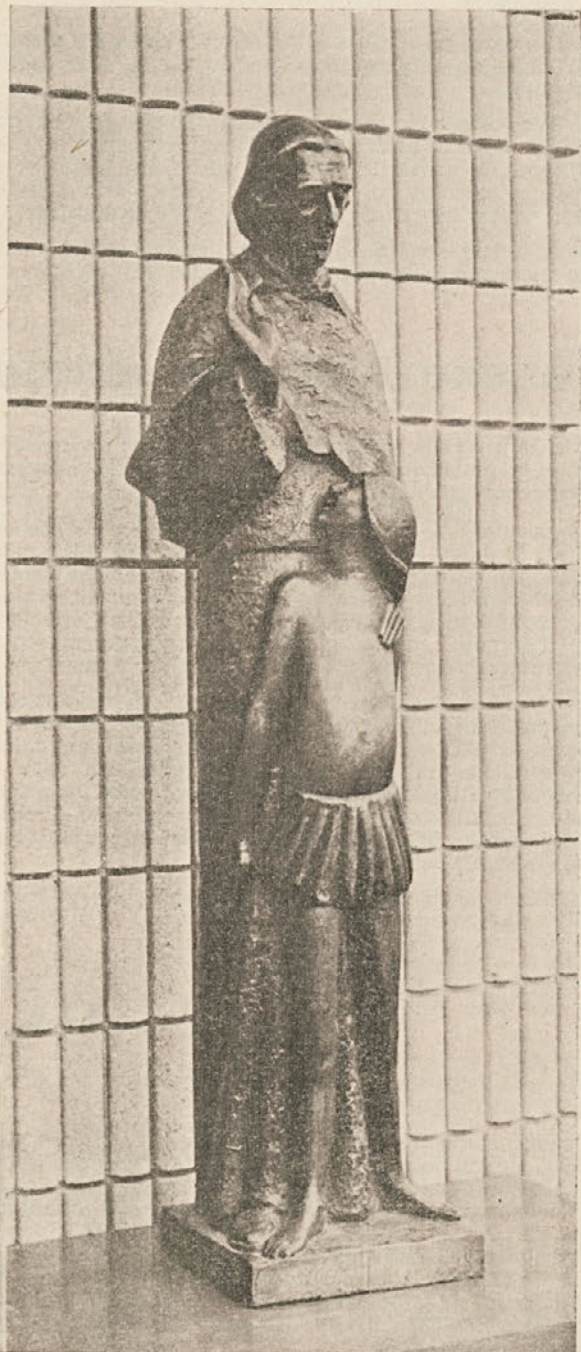
Prvo pomembnejše Heideggerjevo delo je „Bit in čas“ (leta 1927). Knjiga je prav lahko ključ za ves poznejši vpliv njegove filozofske smeri. Jean-Paul Sartre, ki s svojo „Bit in nič“ oznani svojo eksistencialistično smer, se je oslonil na to delo. Velja za spočetje tako ateističnega kot krščanskega eksistencializma. Druga pomembnejša dela so „Kaj je metafizika?“ (1929); „Bistvo razuma“ (1929); „Hölderlin in bistvo poezije“ (1937); „Izgubljene steze“ (1950); „Uvod v metafiziko“ (1953); „Kaj je filozofija?“ (1956); pa tudi „Nietzsche“ (1961).

Heidegger je kot profesor filozofije začel v Marburgu, kjer je učil od 1923 do 1928. V tem letu je v Friburgu po Husserlovi smrti zasedel vseučiliško katedro svojega učitelja. V začetnih letih nacistične poplave na Nemškem je Heidegger celo zagovarjal novi nemški totalitarizem. Ni trajala dolgo njegova zavzetost za hitlerizem. Ko je prelomil z njim, je moral odstopiti tudi kot rektor friburške univerze, komaj po dobrem letu na vodstvu vseučilišča. Po vojni so ga zavezniški zmagovalci Nemčije potisnili ob stran. Precej let je moralo mimo, preden so mu spet dovolili stopiti za univerzitetni kateder.

Četudi ga navadno imajo za eksistencialista, so ob njegovi smrti mnoga resna peresa zapisala, da velja v Heideggerju predvsem gledati mogočnega znanilca in zagovornika ontologije, izredno zlahtnega filozofa „biti“. Verjetno gre Heideggerjevemu očetovstvu zaskrbljenost ob alienaciji, odtujenosti, pogrešanju, tesnobi, ki spreveva sodobnega človeka ob naši mrzlogrozeči civilizaciji stroja. Pri tem vračanju k človeku kot bitju je Heidegger menil najti rešilna vrata iz ječe našega razčlovečenega sveta.

Drži, kar so zapisali ob njegovi smrti: Heidegger je morda najgloblji, verjetno najbolj prerečen, prav zanesljivo pa najtežje umljivi filozof naše sodobnosti, hkrati pa tudi med najvišje stremečimi in najbolj izvirnimi, kar jih pozna zgodovina filozofije.

france gorše

FRANCE GORŠE: BARAGA Z INDIJANSKIM OTROKOM

LEV DETELA JE PREJEL AVSTRIJSKO LITERARNO NAGRADO

Avstrijsko nagrado za književnost iz sklada Theodorja Körnerja za pospeševanje znanosti in umetnosti je 23. aprila letos prejel pisatelj in esejist Lev Detela, sodelavec Meddobja in Glasa Slovenske kulturne akcije. Slovesnost prireditve je bila v dvorani dunajske univerze. Navzoč je bil tudi zvezni predsednik avstrijske republike Rudolf Kirschhäger.

V januarsko-februarskem Glasu smo poročali o lanskem skoku akad. kiparja FANCETA GORŠETA v Kanado. Tokrat objavljamo fotografski posnetek njegovega kipa škofa Barage z indijanskim otrokom, ki ga je kipar odlil v bron za Slovensko pristavo in njen Baragov dom v Torontu, v Kanadi.

Kipar Gorše je zdaj spet na svojem domu v Svečah na Koroškem, kjer si je bil pred leti uredil atelje, v predelanem nekdanjem seniku pa lani odprl stalno razstavno galerijo svojih novejših del (večino teh je prej razstavljal v Kortah). O svojem delu po vrnitvi iz bolnišnice aprila letos, kamor si je šel zdraviti nogo, in o velikem zanimanju za njegovo naravnost mladeniško ustvarjalno zagnanost, ki ga izkazujejo številni obiski v Svečah, je v začetku junija letos pisal uredniku Glasa daljše pismo, iz katerega povzemamo tudi tale mojstrova sporočila:

»Bil sem v ortopedski bolnišnici vsega dvanaest dni. Prav na veliko soboto sem se vrnil domov. In sem Boga hvalil, da sem spet pod svojo streho. Zdravje se mi krepi. Po daljšem premoru sem se spet lotil dela, predvsem zaostalega. Tako sem zdaj ves v svojem elementu ter intenzivno pri stvari.

Medtem sem imel dve zapovrstni lepi doživetji. Prvo ob odkritju spomenika skladatelja Frana Venturinija v Boljancu, moje delo: doprsni kip v bronu. Drugo pa 15. maja, odkritje kipa Ivana Cankarja, v bronu, tudi moje delo, na srednji šoli pri sv. Jakobu v Trstu (ta Cankarjev kip, ki ga je mojster odlil v bron, smo objavili v aprilsko-majskem Glasu za Cankarjevo stoletnico. - op. Glasa). V obeh krajih so mi posvetili mnogo pozornosti.

Krog obiskovalcev, ki se zanimajo za mojo galerijo (v Svečah), stalno raste. Prihajajo od vseh koncev in krajev. V enem mesecu sem imel kar tri večje skupine v obisku. Prvič je prišlo 42 turistov iz Trsta; v drugi so bile gojenke gospodinske šole iz št. Jakoba, kar 34; prav včeraj pa si je galerijo ogledalo 100 obiskovalcev iz Boljanca: učenci tamkajšnje osnovne šole, ki so prišli v spremstvu staršev in učiteljc. Bili so z menoj silno ljubeznivi in so mi izkazali vrsto pozornosti. Tako je moja galerijo, odkar je odprta, obiskalo že nad 500 ljudi z vseh koncev sveta. Veliko jih pride tudi iz Ljubljane: ti se največini zanimajo za odkupe mojih del, ali pa pridejo s kiparskimi naročili.«

Mojster Gorše je ob tej priložnosti poslal tudi zajetno kolekcijo fotografij svojih najnovejših stvaritev, pa nekaterih starejšega datuma, za objavo v Meddobju in v Glasu. Za vse poslano in za naklonjenost, ki nam jo izkazuje, smo svojemu članu-starosti v SKA zares hvaležni.

Maja letos je izšla pri avstrijski založbi Roetzer v nemščini pisana Detelova knjiga „Legenden um den Vater“ (Legenda o očetu). Pisatelj je že mesec dni prej priredil o tej knjigi poseben literarni večer. V okviru slavnostnih dunajskih tednov pa je Detela 12. maja pred dunajskim rotovžem skupno z drugimi na Dunaju živečimi književniki bral odlomke iz svojih del. Konec maja je nastopil na večeru v okviru kulturne združbe Impuls Maria Schutz.

Prizadevnemu sodelaveu in svojemu vnetemu zagovorniku v pisani in govornji besedi po slovenskih radijskih oddajah v Celovcu in Kölnu Slovenska kulturna akcija iskreno čestita.

V marčnem Glasu smo začeli z objavo daljšega esejističnega pisma pesnika VLADIMIRA KOSA iz Tokia uredniku Nikolaju Jeločniku. Pesnik je svoje pismo nazval AEROLOG Z UREDNIKOM. V tej številki z objavo nadaljujemo.

NEKOČ me nameravaš obiskati – nekoč v pomenu dosegljive štednje v zmeraj bolj nedosegljivi inflaciji. Pri nas tudi razsaja, pa menda ni še tako blazno visoka kot pri vas ob Srebrni reki. Na moji polici stoji precej očitno Grahama Huttona „Inflacija in družba“ (Inflation and Society. Allen, Unwin. London 1960), in veš, kaj predlaga? „(Ni druge poti kot) vrniti denarju stabilno valuto, kajti le tako se je mogoče realistično soočiti in realistično dojeti potrebe, ki jih ustvarja tehnični napredek odnosno nepredvideno spreminjanje okoliščin. Le tako se bo potem dalo izračunati, koliko je treba »plačati« za človeka vredno adaptacijo tem spremembam. Gospodarski ukrepi, ki jih bodo uvedli, bodo na ta način javnega značaja, dobro kalkulirani, pravično odmerjeni, vsem znani. Celotna družba, v vseh svojih gospodarskih razsežnostih, se bo teh ukrepov lahko zavestno oklenila vedoč, da jo drugačni načini adaptacije mnogo več stanejo... Celotne družbe pripravljenost za dejansko adaptacijo je tisti »socialni račun«, brez katerega se ne da delati stabilnih gospodarskih računov za gotov in hiter dobiček... Te vrste postopek bi moral biti odlika tehnološke demokracije in njenih modernih dejavnikov, posebno spretnega vodstva in izobrazbe. Totalitarne države si tega ne morejo privoščiti; njihovi voditelji si ne upajo sprožiti javne debate o gospodarskih alternativah.“ Ali se bodo ljudje ob Srebrni reki odločili za zdravljenje svoje državne skupnosti? Naj jim sv. Frančišek Solano, ki je toliko trpel za gradnjo bodoče Argentine, pomaga na nebeški način!

Že dolgo sem se ti hotel opravičiti, da tolikokrat uporabljam in prevajam angleško pisane knjige. Pred dnevi so mi prijatelji iz Ljubljane poslali decembrsko številko Cerkve v sedanjem svetu, v kateri sem zvedel o tako razveseljivem izidu prve slovenske oltarne Mašne knjige. Zanimivo je, da je v poročilu Jožeta Vesenjaka „Po katerih načelih smo slovenili misal“ beremo, da so slovenski prevajalci vedno imeli ob sebi „francoskega, nemškega, italijanskega in hrvaškega“; prevodi „so si včasih nasprotovali, ker so različno dojeli latinski smisel. Tudi v istem jeziku so bili včasih različni prevodi“. (Str. 168) Menda se nihče ni spomnil na angleški prevod, ki so ga pomagali pripraviti številni angleško govoreči latinisti. Pred leti sem bil vprašan nemškega znanstvenika bogoslovnih ved, zakaj se nemško pisane razprave – vsaj pri katoličanih tja do 2. vatikanskega koncila – tako redko dotikajo ogromne angleško pisane zadevne literature... v zadregi se mi je smehljaj in hitro sva prešla na drug, bolj prijeten predmet. In vendar po Herderjevi leksikalni statistiki vsak sedmi človek sveta razume angleščino, tudi če je ne more pisati. Na Japonskem bo najbrž treba statistiko obrniti, ker znajo brati in pisati, imajo pa silno težavo z govorno angleščino, posebno zahodnoameriške izgovorjave. Španski misijonar tu na Japonskem mi je nekoč zaupal, da ga takorekoč vsaka angleška beseda spominja zla, ki so ga angleško govoreči ljudje zadali zgodovini, da pa se je kljub temu učil angleščine zaradi Kristusove blagovesti na Japonskem.

Morda se čudiš, zakaj tako redko kaj prevedem iz japonščine. Eden izmed glavnih razlogov je ta, da bi vsakokrat moral prositi za dovoljenje objave založnika, kar pomeni v danih razmerah izgubo časa in denarja. Japonci so v tej točki zelo občutljivi, dasi sami večkrat pišejo povesti in komponirajo pesmi, pri katerih se človek nehoti spomni na povesti in pesmi z drugih celin... Lahko bi seveda prevajal za objavo „na skrivaj“; a svet se je občutno skrčil in statistično verjetno je, da kdo stvar odkrije. Pred nekaj dnevi me je po telefonu poklicala neznana študentka – pozneje sem zvedel, da se piše Ch. Sh. – in me po japonsko vprašala, ali sem res tisti Kos, o katerem ji je bil nekdaj pred meseci v Ljubljani omenil, da je eden izmed redkih Slovencev na Daljnem Vzhodu; gđc. Sh. je tudi izrazila željo, da se bo lahko vpisala na ljubljansko univerzo za študij slovenščine, ki da se ji zdi skrivnostno privlačna.

Že štiri dni in noči ti pišem ta aerolog. Spet je iz popoldneva nastal večer in kmalu bo mesec pljusnil ob strehe desetmilijonskega mesta – po zadnji statistiki nas je 11 milijonov in 519 tisoč. Da ne boš preveč truden od vseh teh statistik in dogodkov, ti zapojem pesem. Lahko ji imenuješ

ČAS MED ZIMO IN VIGREDJO

Zdaj še vetrov dih
po cvetih sliv diši.
Pravijo, da rad pri njih poseda.
Toda ladjice iz nebeških pristanišč
sneg prevažajo.

Siv obok oblakov
nosi težki dan.
Komaj reke tlijo v katedrali.
Dolg sprevod meglá obstal je vrh gorá
v slap stebrov zaves.

V hlad prisluhni –
v sončnih orgel pesmice.
Tihoma se z barvami igrajo,
novo skladbo noč da srkne v ustnice
z lune violin.

Ne vem, ali sem se že dotaknil Franceta Kunstlja novel in črtic, ki jih je SKA po dr. Tinetu Debeljaku tako posrečeno povezala v eno samo veliko, pomembno Butaro. V tej zbirki je črtica Njeni večeri, ki jo je Kunstelj objavil v Domu in svetu pred točno 40 leti. Še zmeraj je aktualna; prvič, ker pod površino nemško govorečih Korošcev bije resnično slovensko srce, ki ga je Kunstelj z nekaj mojstrskimi potezami skiciral na papir; in drugič, ker črtica na živ način tolmači to, kar se skriva v suhih zapiskih o koroških Slovenceh. Črtica odkriva tudi razvojno pisateljevo stopnjo. Pri vsej konkretnosti in napetosti opisovanja ta ali oni stavek moti, ker ne more podrediti umetnikovega čustva dinamični gledane podobe. Ali me lahko razumeš? Njeni večeri „tvorijo določeno celoto, katere lepota se je pisatelju razodela“ pod določenim vidikom. Pisatelj jo je doživel sicer na osebni način, vendar tako, da jo čuti – dejal bi – objektivno vredno spoznanja. Pisatelj je posredovalec med svetom in ljudmi, zato ker se svet noče razodeti v nekaterih razsežnostih ne fotografu ne znanstveniku ne trgovcu ne ideologu. Najbolj me moti stavek na str. 93: „O, tudi jaz bi se vam pridružil in s sklonjeno glavo stopil predno in se zgrudil.“ Besede so premočne: življenje 20. stoletja bi jih ne moglo uresničiti. Ne le to, tudi druge Kunstljeve črtice bi priporočil našim mladim na tujem rojenim Slovincem, ko iščejo besed za lepo slovenščino; in besed, ki bi jim posredovale Slovenijo v dalji krajev in časov. Tudi v tej smeri orje SKA ledino, da tuja zemlja obrodi. Vsako delo, ki ga SKA po temeljiti pripravi izda, se mi zdi kot Haydnova „Simfonija z bobnom“. Ko so jo prvič izvajali v Londonu, 27. marca 1792, so jo Angličji preimenovali v „The Surprise“ (Iznenadenje), ker se tematični in rahli Antante nenadoma konča z udarcem na boben. Hudomušneži so namigavali, da je Haydn nameraval zbuditi sladko speče Angleže; skladatelj pa je javno protestiral: „Hotel sem poslušalce iznenaditi s čisto novo melodijo.“ (Jenö Vigh, Wenn Haydn ein Tagebuch geführt hätte...)

Lani je SKA izdala tudi Maroltovo življenjepisno povest „Jože Petkovšek“, ki mi je s svojo globino prirasla k srcu. Kako zna Marolt oživljati preteklost! Biografiji daje posebno vrednost črno-bela fotografska reportaža in lahko si misliš, da sem si želel barv. Celi knjigi pa dajeta biografsko „vrednost in potenco“ Ložarjeva in Debeljakova razprava o Maroltu samem. Marolta bi rad prišel k velikim Slovincem. Velik Slovenec je kakor gora ali gorska stena, kakor jo riše s čopičem doživite modrosti lepote v svoji čudovito ilustrirani knjigi „Ljubezem po pismih“ Vojko Arko. (Naj se dr. Arkotu tukaj še enkrat zahvalim zanj, ki mi jo je z lastnim posvetilom poslal v Tokio!) Takole opisuje eno izmed gorskih veličin, res, svojo Lópezovo severno steno: „... Tebi, stena, ki sem v Tvojem naročju preživel toliko polnih in bogatih uric, ko se je življenje zgostilo v živi moči in so kipele silnice bivanja, v ostrem nasprotju s klavnim vegetiranjem brezplodnih dni, tednov in mesecev v puščobi vsakdanjosti!“ (Str. 20)

franc jeza, pismo v tokio

Dragi gospod Kos!

Dovolite, da Vas imenujem dragi, čeprav Vas osebno ne poznam. Toda že toliko let spremljam Vaše pesniško ustvarjanje in berem v Glasu SKA Vaša pisma, da se mi zdi, kakor da ste mi duhovno in prijateljsko blizu. Zato sem bil vesel, da ste se v svojem pismu Meddobju XIV, 4 kritično ustavili tudi pri mojih dveh prispevkih, ker nudi to priložnost, da Vam pišem in tako vzpostavim tudi osebni stik z Vami, čeprav le preko pisma. Rad bi odgovoril na nekatere Vaše pripombe in misli.

Vesel sem, da Vam je novela „Prevrat“, kot sem razbral iz Vašega pisma, ugajala. Pravite pa tudi: „... a reakcija glavnega junaka Oskarja Kormanana ni opisana dovolj umljivo: v začetku zgodbe prevladuje pri Oskarju negotovost, ki se za nas bralce in poslušalce naenkrat sprevrže v najostrejšo reakcijo, čeprav iz poteka dogodkov ni mogoče uganiti totalitarnega značaja nove vlade; množica vojakov še ne pomeni totalitarnosti, kvečjemu dobro organizacijo odnosno vojaški značaj nove vlade.“

Na to bi odvrnil tole: „Prevrat“ je novela, ne povest, ki zahteva (vsaj po mojem) obširnejši tekst in zato tudi manj napeto, včasih celo idilično mirno pripovedovanje. „Prevrat“ je v bistvu poskus ustvariti tudi v slovenski literaturi moderen in napet slog pripovedovanja brez dolgozveznih opisov narave, zunanjšega videza oseb in predmetov, brez „poglobljenega“ prikazovanja njihove psihologije in razmišljanja, torej pravo novelo. Bogve, zakaj velja ravno pri nas Slovincih prepričanje, da mora biti kvalitetna pripovedna proza dolgočasna, razvlečena, revna in pusta, kar zadeva dogajanje, vse naj bi se dogajalo predvsem na psihološki ravni, čim bolj izčrpno in na dolgo je treba obravnavati čustva in notranje samogovore, opisovati razpoloženje in okolje itd. Tako npr. nekateri naši pisatelji ne pozabijo opisati kovčka, ki ga polni „junak“, ko se odpravlja na potovanje, in le malokateri pozabi povedati, da je prijel za kljuko in odprl (ali zaprl) vrata, ko je odšel iz sobe. Zdi se mi, da je ta dolgozveznost posledica tega, da smo še vedno preveč pod vplivom ruskega „psihološkega“ romana iz prejšnjega stoletja (Tolstoja, Dostojevskega id.) in pod vplivom zahodnih simbolistov, pri katerih je imelo vsako človekovo dejanje nek simbolni pomen. Zlasti pa je naše pripovedništvo še vedno vse preveč pod vplivom Cankarja, katerega povesti in novele so skrajno revne na zunanjem dogajanju. Tega vpliva se naši pisatelji in kritiki morda niti ne zavedajo, a je očiten. Velika večina naših pisateljev prikazuje „cankarjanske“ junake, tuhtajoče, psihološko „poglobljene“, pasivne do konkretnega dogajanja in žrtve nekkih krivic, hkrati pa so tožniki in sodniki, vedno jim je družba kaj dolžna in izterjavajo od nje svoje pravice, vedno bi ji bili radi vzor. Ali pa so „junaki“, če so negativni, prikazani kot negativ take podobe. Toda žal mnogi naši pisatelji niti od daleč ne dosežejo umetniške moči in sposobnosti prodiranja v duševnost oseb npr. pri Dostojevskem ali Tolstoju in tudi ne Cankarjeve izvirnosti, zato ostane njihovo pisanje pusto in mu ne znajo dati niti notranje napetosti, ki jo občutimo v romanih ruskih klasičkov psihološkega romana.

Tudi naša kritika je čisto podlegla taki miselnosti in je značilna zanj zlasti fraza, da je kako delo (roman, povest) „revno na psihološkem dogajanju“, če avtor ni kar najbolj „psihološko“ razvlekel dejanja in če je pripovedovanje preveč tekoče. Tako npr. nikoli ne priznajo najvišje kvalitete avtorjem napetih romanov niti v okviru svetovne literature. Kakšnega Grahama Greena bodo zmeraj zapostavili kakšnemu Kafku ali Musilu, ne zaradi umetniških kvalitet, ampak zaradi „psihološke globine“. Toda mislim, da razodeva človek svojo psiho, svojo notranjo vrednost mnogo bolj z dejanji kot s čim drugim. Njegova duševnost se zrcali v njegovem ravnanju, v njegovem dejanskem reagiranju na zunanji svet, na okolje. Tako tudi Oskar Kormanan v moji noveli. Mene ne zanima toliko, kaj si misli, ampak kako ravna, kaj dela. Če se zdi, da je sprva negotov, je to zato, ker še ne ve, kaj se je dejansko zgodilo. Sklep, kako bo ravnal, mora v njem šele dozoreti. Dozori pa ob vedenju njegovih kolegov v uredništvu. Če bi čutil njihovo vzajemnost v odporu proti diktaturi, bi ostal ob njih. Vsi skupaj bi tvorili blok odpora. A ostane dejansko sam. Pokaže se, kako se ljudje hitro vdajo nasilju in kako so sposobni nenadnih sprememb, čeprav hlinjenih. To se mu zstuditi in spodbudi njegovo trmo in njegov ponos, njegovo kljubovalnost. Temu se pridruži stud nad diktaturo. Hoče živeti svobodno. Zato se odloči za beg.

Mislím tudi, da sem v noveli na kratko, kot se je dalo v taki literarni obliki, tudi dovolj prikazal diktatorski značaj nove vlade. Morda ste prezrli slog in vsebino generalo-

vega govora, ki ga poslušala po radiu v avtu. To je – ali naj bi bil v noveli – tipičen govor diktatorjev, ki prevzamejo oziroma si osvojijo oblast: obtožbe na račun demokracije, „ki ni bila sposobna“, in obetanje učinkovitosti, ter seveda vojaki kot simbol sile (dejansko nasilja) in re-da... Beg je v takih trenutkih še vedno mogoč. Prevrat pomeni dejansko kaos, novi „red“ začne, zlasti na periferiji, le počasi funkcionirati. Spominjam se, da smo lahko še celih štirinajst dni ali več po začetku okupacije l. 1941 neovirano potovali med „italijansko“ Ljubljano in „nemško“ Štajersko. Nemški vojaki so le površno pregledovali dokumente in niso imeli pri sebi še nikakih seznamov osumljenih ljudi.

V Eriki sem skušal prikazati, kolikor je bilo v taki kratki noveli mogoče, resnično in tudi „telesno“ privlačno mlado žensko, ki ni samo ideal. Tudi to je poskus ustvariti polnokrven ženski lik, kakršnih, se mi zdi, v naši literaturi manjka, ker naši pisatelji vse preradi ženske idealizirajo ali pa zbanalizirajo.

Zgodba sama je v bistvu fantastična, a je zajeta iz realnega okolja. Opisuje tisto, kar bi se lahko zgodilo in kar se dejansko marsikje zgodi. Hkrati je, mislim, v njej občutiti resnične občutke ob prevratih, ki jih je že menda skoro vsak izmed starejše generacije kdaj doživel. Vsekakor se mi zdi, da bi morala imeti tudi v naši literaturi fantazija večjo vlogo. Slovenska literatura (v mislih imam pripovedništvo) je na splošno nekoliko pusta prav zaradi pomanjkanja pisateljske fantazije. Zdi se skoraj, kot da Slovenci nimamo fantazije, vsakdo najrajši opisuje lastna doživljanja in vse je tako sivo vsakdanje. Zakaj ne bi sprostil ustvarjalne fantazije? Življenje je tudi dejansko polno fantastičnih zgodb, ki pa jih odkrijemo šele, ko se nehamo zanimati le sami zase in ko prenehamo biti samim sebi središče vsega dogajanja in najzanimivejša osebnost.

Kar pa zadeva moj spis „Nov pogled na slovensko zgodovino“ in drugi spis „Imena na mir“, rad dam nekaj pojasnil. Ob mojem stavku „... da družji slovanske narode samo pripadnost isti jezikovni skupini...“ in da je to „bolj posledica geografije kot česa drugega“ postavljate Vi vprašanje: „Ali se res vsaka jezikovna pripadnost da reducirati na zgodovinsko pogojeno geografijo?“ Seveda se ne da, kajti narode lahko družji tudi pripadnost isti rasi, isti kulturi, isti zgodovini, istim tradicijam, isti veri, istim političnim idealom itd. Toda slovanske narode na splošno ne družji niti ista zgodovina (Poljaki in Čehi so bili npr. vedno v sovražnih odnosih med seboj, Čehi in Slovaki niso do leta 1918 nikoli živeli v isti državi, balkanski Slovani so doživljali zgodovino vsak po svoje, razdeljeni med različne imperije, vere in kulture, in Slovenci smo bili nekoliko v tesnejših stikih le s Hrvati), niti ista rasa (Slovenci smo npr. rasno zelo različni od Srbov in Bolgarov, Čehi so različni od Rusov itd.), niti ista vera niti ista kultura, medtem ko npr. romanske narode povezuje poleg sorodnosti jezikov ista vera (katoliška) in ista kultura, germanske pa predvsem ista rasa in kultura. Priznam, da v omenjenih dveh spisih svoje misli nisem dovolj jasno in izčrpno razložil, to sem skušal bolj obširno napraviti v knjigi, ki bo letos izšla v Buenos Airesu. Vendar se mi zdi, da stvari ni tako težko razumeti, če se znebimo ideološkega klišeja, ki so nam ga v šolah vtisnili v glavo in ki je napravljen po predstavah in idejah 18. in 19. stoletja, ko so o „slovanstvu“ pisali bolj sanjači in pesniki kot znanstveniki. Na podlagi sorodnosti slovanskih jezikov je bil ustvarjen tako mit o istem izvoru in celo o isti rasi („slovanska rasa“, „slovanska kri“) teh narodov, kar, kot rečeno, ne odgovarja resnici. Slovenci smo nedvomno rasno sorodnejši Nemcem, Švicarjem ali Furlanom kakor Rusom ali Ukrajincem. Moderna etnografija odkriva elemente stare ljudske kulture narodov v Srednji in Vzhodni Evropi in iz njih je razvidno, da so te kulture rezultat velikega mešanja ljudstev in kulturnih vplivov v teku zgodovine. Ni mogoče zanikati, da je imela odločilni vpliv na vzhodnoevropske slovanske narode nekdanja skandinavska ljudska kultura.

Čisto na kratko bi se lahko reklo, da so k etnogenezi, predvsem pa k jeziku teh narodov odločilno doprinesla skandinavska ljudstva, ki so že pred Kristusovim rojstvom pa do konca 6. stoletja po Kr. polnila vzhodnoevropski prostor in vzhodni del Srednje Evrope. Najmočnejši in najštevilnejši med temi ljudstvi pa so bili Goti in Vandali. Iz jezikov, ki sta jih govorila ta dva naroda, so se razvili slovanski jeziki. Takoimenovana praslovanščina ni mogla biti drugo kot prandrijski jezik, ki pa se je v teku dveh tisočletij seveda tako spremenil, da ga na prvi pogled ni prepoznati, zlasti v drugem pravopisu, z drugimi končnicami in delno priponami, z novimi glasovi, z metatezami ali celo v ciril-

lici. Seveda so se pridružili novi jezikovni elementi: latinški, grški, baltijski, finski (v Rusiji), turški, iranski itd. Goti in Vandali so zanesli svoj jezik po vsem vzhodnem delu Evrope in kot vse kaže, so že Huni prevzeli gotski jezik in so kaj kmalu povsem pozabili tistega, ki so ga prinesli s seboj iz Azije (že Atila in njegov brat Bleda sta nosila gotski imeni: Atila je pomenilo plemeniti, Bleda pa mili, blagi). Gotski in vandalski jezik, ki sta si morala biti zelo sorodna, sta tako vplivala na druge nekdanje narode Vzhodne Evrope, npr. na Sarmate, iz katerih je nastal srbski narod; na Skite, Panonce itd. Ta nordijski vpliv je težje razviden (vsaj na prvi pogled) pri narodih, ki so v teku zgodovine naraščali z asimilacijo drugih narodov (Rusi, Ukrajinci, Poljaki), ker je vsak asimilirani narod prinesel s seboj v novo narodno skupnost tudi del svojega jezikovnega zaklada, izgovorjave itd. (tako npr. mislijo nekateri moderni jezikoslovci, da je jezik finskih ljudstev, ki so jih asimilirali Rusi, v veliki meri vplival na izgovorjavo v ruščini), laže pa je razviden pri tistih narodih, ki niso asimilirali drugih ali le v manjši meri in so sami izgubljali kos svoje etnije na periferiji (Slovenci, Hrvati, Slovaki, Lužiški Srbi, Kašubi, morda tudi Čehi). Zato so zlasti pri Slovencih ti nordijski jezikovni elementi veliko bolj jasni kot npr. pri Poljaki, pri Srbih ali Rusih. Slovenci smo ostali rasno in jezikovno v bistvu isti narod od antike do danes, medtem ko je npr. v današnjih Rusih veliko več finskega, skitskega, volško-bolgarskega ali kakega drugega rasnega elementa kot pa prvotnega nordijskega.

Za dokaze ni zadrege, stvar je le ta, ali jih hoče človek upoštevati. Tako se npr. velika večina izrazov za kmečko kulturo, hišo, poljedelstvo, pašo, živinorejo, orodje, družino, sorodstvo, drevesa itd., ki jih uporabljamo Slovenci, krije z izrazi skandinavskih narodov za iste stvari. Zanimivo je, da so slovenski izrazi veliko bolj sorodni skandinavskim kot nemški, čeprav velja nemščina za germanski jezik, enako pa tudi jeziki skandinavskih narodov. Kdor noče tega verjeti, naj primerja slovenske izraze za kmečko kulturo npr. s švedskimi ali norveškimi ali danskimi, toda danščina je bila bolj pod vplivom nemščine in zato je malo bolj odmaknjena od slovenskega jezika. Najpreprostejši način je ta, da si človek nabavi slovar kakšnega skandinavskega jezika.

ŠE DVA „SOVRAŽNIKA“

Ljubljansko Delo je objavilo 24. maja 1976 pod naslovom „Obtožena sovražne propagande“ novico, da sta bila v Ljubljani prijavljena okrožnemu sodišču in aretirana časniki Viktor Blažič (star 47 let) in sodnik Franc Miklavčič (star 54 let), oba iz Ljubljane. Obdolžena sta kazni-vega dejanja sovražne propagande po 118. členu kazenskega zakonika.

Novica je sestavljena v značilnem uradnem slogu in je bila objavljena verjetno v nespremenjeni obliki, kakor je prišla s sodišča ali z udbe (z datumom rojstva obeh obtožencev itd., kakor na obtožnicah).

Časnikar Blažič je bil v službi pri dnevniku Delo, znan pa je bil tudi po svojem sodelovanju pri reviji Prostor in čas. V esejih in člankih se je zavzemal zlasti za pravice slovenskega jezika, za njegovo enakopravnost v Jugoslaviji. Sredi meseca marca je objavil v sobotni prilogi Dela izredno pogumen in jasen članek z naslovom „Ne sramuj se svojega jezika“, ki je že tedaj vzbudil pozornost. Verjetno je bil prav tisti članek povod, če že ne vzrok, da se je začela politična ali vojaška policija zanimati zanj, kajti Blažič je omenil v članku kot dejavnik, ki kviri slovenskim ljudem jezik, tudi jugoslovansko vojsko.

Česa dolžijo sodnika Miklavčiča, trenutno še ni znano.

Aretacija Blažiča, ki je znan široki slovenski javnosti in cenjen tudi v slovenskem zamejstvu kot sodelavec Prostora in časa, in kot zagovornik enakopravnosti slovensčine v jugoslovanski praksi, pomeni hudo provokacijo. Očiten dokaz, kaj se lahko dogodi slovenskemu intelektualcu v domovini, če si upa zagovarjati svoj odvirani jezik in se postaviti na slovensko nacionalno stališče v kulturnem življenju. Kdo stoji za to provokacijo? Ali kratkovidna in Beogradu popolnoma podložna udba? Ali pa morda kakšni nebrhiti zagrizenci pri CK ZKS? Če bi ta ne imel prstov vmes, bi moral zdaj nujno poseči v stvar in protestirati proti aretaciji človeka, ki je kriv edinole obrambe svojega jezika in to v Sloveniji sami; tembolj, ker bo imela zadeva velik politični odmev in ga dejansko že ima. V Sloveniji in v zamejstvu se veliko govori o tem in stvari

Tu se ne bi rad spuščal v etimologiziranje, zato naj zado- stuje samo nekaj besed kot dokaz slovensko-švedske jezi- kovne sorodnosti (v oklepaju je dodan nemški izraz):

barje - barkamk (Moor), blisk - blišt (Blitz), blaten - blöt (schlammig), breg - brink (Steilufer), burja - byr (Sturmwind), buča - bytta (Kürbis), brus - bryne (Wetz- stein), bivati - bo (wohnen), basati - baxa (wuchten), brati - bära (lesen), bor - barr (Föhre), strina - faster (Tante vätterlicherseits), nevesta - fästmö (Braut) itd. Takšnih primerov bi lahko navedel na tisoče.

Germani so dobili mnogo prvin svojega jezika in svoje kulture od Kelto, s katerimi so se mešali na zahodu in jugu, zato je čisto mogoče, da so jih prenesli tudi na slovanske jezike, vedno preko Gotov, Vandalov itd., toda izključeno je, da bi bili Slovenci „bolj ilirski kot pa skan- dinavski“. Citat, ki ga navajate iz knjige litvanske profes- orice Marije Gimbutas, pa samo dokazuje, da je ostala pri starem klišeju. Ker Slovanov, kot sem že omenil, v starem veku sploh ni bilo, zato si je bilo treba pač izmisliti teorijo, zakaj so bili Slovani takrat (ko jih ni bilo) tako pasivni, da niso hoteli stopiti v zgodovino: zato, ker so bili žrtev političnega zatiranja... Knjiga Marije Gimbutas, ki je sicer nisem bral, ker mi je tu nedostopna, se mi zdi tipičen primer takega neznanstvenega klišeja.

Naj končno poudarim, da se mi zdi zelo važno, da Slovenci sami raziskujemo problem okrog svoje etnogeneze (narod- nega rojstva) in svojo zgodovino, ne pa da na slepo spre- jemamo tuje teze o tem od ljudi, ki nas sploh ne poznajo in ne znajo niti našega jezika, da bi ga lahko preučevali.

Dragi gospod Kos!

Ne zamerite, če je moje pismo tako dolgo, vse predolgo na Vaše kratke pripombe, toda dali ste mi priložnost, da izrazim nekaj svojih misli in sprožim morda malo diskusije ali polemike o teh stvareh (ker se mi zdi zelo potrebno, da se stvari razčistijo), in tudi priložnost, ki sem je bil vesel, da se vsaj v tej posredni obliki seznaniva in si pri- deva bliže.

Prisrčno Vas pozdravljam.

Trst, maja 1976.

svoboda pa taka...

dajejo senzacionalni pomen. V tem vidijo dokaz brezob- zirnega kurza sedanje Titove politike. V Sloveniji in Ju- goslaviji lahko danes zastopavlja in kviri slovensčino, kdor jo hoče, aretirajo pa tistega, ki jo brani.

Značilno je, da ni bil v časih toliko kritizirane „stare“ Avstrije aretirani noben slovenski časnikiar zato, ker je branil pravice slovensčine nasproti nemščini. To se zdaj dogaja v „narodni“ državi Jugoslaviji. „Narodni“ seveda samo za ene, ne pa za druge: in med temi drugimi smo Slovenci.

ZASLIŠEVANJE prof. VLADIMIRA TRUHLARJA

Vladimir Truhlar, pesnik, zdaj bogoslovni profesor v Lju- bljani, pred leti tudi vnet sodelavec Meddobja, je imel v ponedeljek, 17. maja 1976 zvečer na povabilo Društva slo- venskih izobražencev predavanje v dvorani Slovenske pro- svete v ulici Donizetti v Trstu. Govoril je o temi „Duhov- nost pri Ivanu Cankarju“. Občinstvu ga je predstavil pi- satelj Alojz Rebula. Predavanje je bilo zelo zanimivo in aktualno. Truhlar je osvetlil duhovno plat pri Cankarju, ki jo navadno prikazujejo površno. Opozoril je zlasti, da je Cankar v različnih obdobjih svojega življenja različno presojal vero, preko površnega liberalizma v dijaških letih, do verske brezbriznosti v dunajskih. Pri bratu v Saraje- vu je našel spet – čisto spontano – iskren stik z vero in Cerkvijo, nakar je sledilo spet neko navidežno odtujeva- nje, a v poznejših letih je postajal vse bližji krščanstvu in verski oziroma duhovni element je najgloblji in najmoč- nejši ravno v njegovih poslednjih delih.

Naslednji večer je prof. Truhlar ponovil predavanje v Gorici, kamor ga je povabilo Slovensko katoliško akadem- sko društvo (SKAD). Predavanje je bilo v dvorani palače Attems in udeležba je bila zelo lepa.

Drugo jutro je neka članica SKAD-a hotela z avtom od- peljati prof. Truhlarja nazaj v Ljubljano, toda na meji so ju ustavili in Truhlarja tri ure zasliševali. Dve uri so zasliševali tudi študentko, ki ga je vozila. Od nje so ho- teli vedeti med drugim celo to, katero stranko bo volila pri nedavnih volitvah (20. junija) v Italiji! Dekle so tako

prestrašili, da je pustila Truhlarja na meji in se vrnila v Gorico.

Iz Slovenije prihajajo tudi druga poročila o vse večjem pritisku na izobražence. Edvard Kočbek je zaradi znanega intervjuja v „sinji knjigi“, ki je izšla lani v Trstu, dejansko osamljen in odrezan od okolja, kot da bi bil kužen. Tisti, ki so ga videli, pravijo, da slabo izgleda in se tudi slabo počuti. Toži nad srcem. Mnogi so se iz strahu odvrnili od njega.

Bivši sodelavec revije Prostor in čas Vinko Ošlak je pa izstopil iz Društva slovenskih pisateljev...

REPORTAŽA PROTI IDEOLOŠKIM ZDOMCEM V LJUBLJANSKEM DNEVNIKU

Ljubljanski popoldanski časnik Dnevnik objavlja dolgo reportažo nekega Janeza Čučka pod naslovom „Sense preteklosti“, kjer pripoveduje o svojih obiskih pri raznih vidnejših zdamskih izobražencih v Buenos Airesu. Piše tudi o političnem delovanju zdomcev v Južni in Severni Ameriki. S pisanjem je prišel že nekako do 30. nadaljevanja. V reportaži pripoveduje (vedno v ironičnem tonu), kako je obiskal rajnega Rudo Jurčeca (ko je bil mož že na smrtni postelji); pa dr. Tineta Debeljaka na sedežu Slovenske

kulturne akcije itd. Prof. dr. Cirila Žebota prikaže kot glavnega pisca „protijugoslovanskih“ člankov v zdamskem tisku. Čuček smeši tudi sicer pisanje zdamskih listov, citira odlomke iz posameznih člankov. Med drugim se podrobno razpiše o nekem svojem „obisku“ v Slovenski hiši v Buenos Airesu, ko da je prehodil vso hišo, ne da bi naletel na živo dušo. Bil da je celo v cerkvi in videl na steni napise v spomin žrtvam komunizma.

Vsako nadaljevanje je opremljeno s kako fotografijo domobrancev oziroma „belogardistov“, verjetno iz udbinega arhiva. Vso pisarijo je očitno organizirala udba, v okviru akcije, ki naj nevtralizira še vedno živi vtis lanskega Kočbekovega intervjuja s Pahorjem, kjer govori tudi o pokolu domobrancev, in so ga v celoti natisnili 9. maja 1975 tudi v listu Naši razgledi (tako je vsa slovenska javnost poučena o intervjuju). Intervju, kot je znano, med drugim pokaže tudi na dvolično igro komunistične partije, ki je že med vojno potegnila masko z obraza, ko je slovensko narodno stvar, za katero je trdila, da se zanjo bije, na milost in nemilost predala v roke srbske partije. Zanimiva pa je ta protizdamska gonja tudi toliko, ker vsaj posredno informira – seveda nehote – o političnem delovanju ideološkega zdamsstva, o gibanju za samostojno slovensko državo, o posredovanju Narodnega odbora za slovensko Koroško, pa tudi o zdamskem tisku, ki ga imenoma navaja.

dogajanja

OBNOVILI SO SLOVENSKE ODDAJE V „GLASU AMERIKE“

GLAS AMERIKE, ki ga vodi Informacijska agencija Združenih držav (USIA), je imel v svojem sporedu po drugi svetovni vojni tudi polurno oddajo v slovenščini, namenjeno predvsem rojakom na Slovenskem. (Znano je, da v evropskih deželah, ki jih je po drugi vojni okupiral komunizem, ljudje vneto poslušajo te ameriške radijske oddaje svobodnega sveta.) Slovenske radijske oddaje so bile lani brez posebnega razloga ukinjene. Februarja letos pa so jih obnovili. Obnovitev je bila posebej potrjena z zveznim zakonom – USIA Authorization Act for 1976, – ki pooblašča proračunsko nakazilo za Informacijsko agencijo. Za Slovence pomembna je podtočka 2 (c) tega zakona, ki se glasi: „Od zneskov, ki so dodeljeni v podčlenu (A) pododdelka (a) (1), je treba 90.000 dolarjev in vsak dodatno potrebni znesek porabiti za obnove polurne radijske oddaje za Slovence.“

Slovenske radijske oddaje v Glasu Amerike so zdaj dobile svojo zakonito osnovo in varstvo. Za Slovence je zakon ponovno potrdilo ameriškega načela državljanske enakopravnosti in pravičnosti za vse ljudi v ZDA. Slovenski skupnosti v Severni Ameriki pa je dal zakon spet prilagodit, da se ob 200-letnem jubileju Združenih držav še bolj posveča z radijskimi prenosi iz svobodnega sveta ohranjanju slovenske dediščine in pričevanju Slovencev v svobodnem svetu za resnično človekovo svobodo na vseh ravneh družbenega življenja.

Velja pripomniti, da je omenjeni zakon H. R. 11598 s svojo slovensko podtočko prvi ameriški zakon, ki je kdajkoli izrecno določil nekaj, kar se nanaša posebej na Slovence.

Slovenske radijske oddaje v Glasu Amerike je Informacijska agencija ZDA ukinila 1. februarja 1975. Komu so bile trn v peti in zakaj, bi bilo vredno raziskati in zapisati v kroniko o preganjanju svobodnega slovenstva. Brž po ukinitvi oddaje se je osemdesetletni slovenski senator Združenih držav Frank J. Lausche odločil, da bo v ameriškem kongresu začel akcijo, da se ta za vse Slovence krivična odločitev prekliče in da kongres znova nakaže potrebni znesek za slovensko radijsko oddajo. V ta namen je pripravil obsežno študijo o zgodovini in pomenu slovenskih oddaj na ameriškem radiu. Največ zaslug za zbiranje in ureditev vse nadrobne, potrebne dokumentacije, s katero je senator Lausche pred kongresom nastopil in brambo slovenske radijske oddaje, ima prof. dr. Ciril A. Žebot, ki

je bil skozi vso akcijo tudi svetovalec senatorju Lauschetu v obeh kongresnih odborih, ki sta odločala o tem za Slovence tako važnem vprašanju.

Že 5. maja 1975 je senator Lausche govoril na proračunskem razpravljanju senatnega odbora za zunanje odnose. Njegove izjave so bile obenem s predloženo dokumentacijsko študijo natisnjene v zapisniku razprav tega odbora. 4. septembra lani je začel o proračunu za USIA razpravljati tudi parlamentarni pododbor. 7. oktobra 1975 je senator Lausche tudi pred to izbrano skupščino znova poudaril nujnost slovenskih oddaj v Glasu Amerike. Njegov poziv je podprl tudi poslanec Joe Skubitz, politik slovenskega rodu iz države Kansas, in ga utemeljil z osebnimi izkušnjami nedavnega obiska v Sloveniji. Senator Lausche je odboru predložil tudi konkretni amandma k zakonskemu predlogu poslanske zbornice za nakazila USIA. Pododbor je Lauschetov dodatni predlog odobril.

24. marca 1976 je ta zakonski predlog z glasovanjem sprejel plenum ameriškega parlamenta. Zakon je bil poslan v odobrenje senatu. Senator Lausche je to pot posredoval pri predsedniku senatnega odbora za zunanje odnose Johnu Sparkmanu in tudi pri drugih senatorjih, članih komisije. 7. aprila letos je senator Sparkman celotnemu ameriškem senatu predlagal odobritev zakona, vključno pododdelek, ki posebej govori o slovenskih radijskih oddajah. 9. aprila letos je ameriški senat sprejel in odobril isto besedilo zakona, kot ga je že prej odobril parlament. 21. aprila je zakon podpisal predsednik Gerald Ford.

Levji delež pri tej slovenski zmagi pred najvišjim političnim forumom Združenih držav gre nedvomno senatorju Franku J. Lauschetu, bivšemu dolgoletnemu ohijskemu guvernerju, ki nikdar in nikjer ne pozabi poudariti, da je slovenske krivi. Zasluga pa gre ob njem tudi vsem, ki so mu v napornem delu stali ob strani.

Vsak Slovenec, ki mu je mar slovenstva in njegove vrednostne enakopravne prisotnosti v zboru svetovnih narodov, se veseli zakonske odločitve ameriškega kongresa o obnovi slovenskih radijskih oddaj v Glasu Amerike. Hkrati pa je ta zakon zgovoren primer, kaj je mogoče Slovincem doseči v velikem svetu, če se prepričljivi zagovorniki, ki uživajo ugled, spoštovanje in ceno svetovnih voditeljev, odločne in vztrajno zavzamejo za pravično stvar.

CORREO ARGENTINO Suc. 1407	TARIFA REDUCIDA CONCESION 6228
	R. P. I. 1328339

GLAS je glasilo Slovenske kulturne akcije. Izide dvanaestkrat na leto. Ureja ga Nikolaj Jeločnik, Zapiola 1723, I D, 1426 Buenos Aires, Argentina. Tisk Editorial Baraga SRL, Pedernera 3253, Buenos Aires, Argentina. Vsa nakazila na: Ladislav Lenčak CM, Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires 1407, Argentina. – Editor responsable Slovenska kulturna akcija (Valentin Debeljak), Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires 1407, Argentina. – Za podpisane članke odgovarja podpisnik.